

אונאת דברים

ויקרא פרק כה, יד-יז

וְכִי תִמְכְּרוּ מִמְכָּר לְעַמִּיתְךָ אוֹ קָנָה מִיַּד עַמִּיתְךָ אֶל תּוֹנוּ אִישׁ אֶת אָחִיו: בְּמִסְפַּר
שָׁנִים אַחֵר הַיּוֹבֵל תִּקְנֶה מֵאֵת עַמִּיתְךָ בְּמִסְפַּר שָׁנֵי תְּבוּאֹת יִמְכָּר לָךְ: לְפִי רֹב
הַשָּׁנִים תִּרְבֶּה מִקְנָתוֹ וּלְפִי מְעוֹט הַשָּׁנִים תִּמְעִיט מִקְנָתוֹ כִּי מִסְפַּר תְּבוּאֹת הוּא
מִכָּר לָךְ: וְלֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת עַמִּיתוֹ וַיֵּרֶאֶת מֵאֲלֹהֶיךָ כִּי אָנֹכִי יִקְוֶה אֶלְהֵיכֶם:

כשם- יש קשר בין אונאת דברים ואונאת ממון

תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף נח עמוד ב

משנה. **כשם** שאונאה במקח וממכר כך אונאה בדברים. לא יאמר לו בכמה חפץ זה והוא אינו רוצה ליקח. אם היה בעל תשובה לא יאמר לו זכור מעשיך הראשונים, אם הוא בן גרים לא יאמר לו זכור מעשה אבותיך, שנאמר +שמות כ"ב+ וגר לא תונה ולא תלחצנו.

גמרא. תנו רבנן: +ויקרא כ"ה+ לא תונו איש את עמיתו - באונאת דברים הכתוב מדבר. אתה אומר באונאת דברים, או אינו אלא באונאת ממון? כשהוא אומר +ויקרא כ"ה+ וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך - הרי אונאת ממון אמור, הא מה אני מקיים +ויקרא כ"ה+ לא תונו איש את עמיתו - באונאת דברים.

מקרים בגמ' שם

אם היה בעל תשובה אל יאמר לו זכור מעשיך הראשונים... אם היו יסורין באין עליו, אם היו חלאים באין עליו, או שהיה מקבר את בנו, אל יאמר לו כדרך שאמרו לו חביריו לאיוב +איוב ד'+ הלא יראתך כסלתך תקותך ותם דרכיך זכר נא מי הוא נקי אבד.

אם היו חמרים מבקשין תבואה ממנו, לא יאמר להם לכו אצל פלוני שהוא מוכר תבואה - ויודע בו שלא מכר מעולם. **רבי יהודה אומר: אף לא יתלה עיניו על המקח בשעה שאין לו דמים,** שהרי הדבר מסור ללב, וכל דבר המסור ללב נאמר בו ויראת מאלהיך.

אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי: גדול אונאת דברים מאונאת ממון, שזה נאמר בו +ויקרא כה+ ויראת מאלהיך וזה לא נאמר בו ויראת מאלהיך. ורבי אלעזר אומר: זה בגופו וזה בממונו. רבי שמואל בר נחמני אומר: זה - ניתן להישבון, וזה - לא ניתן להישבון - תני תנא קמיה דרב נחמן בר יצחק: כל המלבין פני חבירו ברבים כאילו שופך דמים. - אמר ליה: שפיר קא אמרת, דחזינא ליה דאזיל סומקא ואתי חוורא.

מאירי

בית הבחירה למאירי מסכת בבא מציעא דף נח עמוד ב

המשנה השמינית וענינה בא **על ידי גלגול אונאה ולא מעיקר כונת הפרק** אלא שעל ידי גלגול אונאה לענין הדין נתגלגל לעניני אונאת דברים לענין איסור...

אמר המאירי כשם שיש אונאה במקח וממכר כך יש אונאה בדברים ר"ל **שאסור להונות את חברו ולגרום לו פסידא** **בדבריו** והוא שאמר לא יאמר לו בכמה חפץ זה והוא אינו רוצה ליקח שהרי מתוך שהוא בוש לומר שאינו רוצה ליקח משפיל לו מקחו לומר שאינו שוה כל כך ואחרים שומעים ונמצא גורם לו פסידא ואפילו לא היה אדם שם מ"מ הוא מטריחו ומצערו שחשב למכור ולא מכר **ואח"כ נתגלגל לאונאת דברים שלא יביישהו בדבריו** והוא שאמר אם היה בעל תשובה לא יאמר לו זכור מעשיך הראשונים ואם היה בן גרים לא יאמר לו זכור מעשה אבותיך שנאמר וגר לא תונה:

רמב"ם- העובר על אונאת דברים עובר גם על לאו של אונאת ממון!

רמב"ם הלכות מכירה פרק יד הלכה טו

כל המאנה את הגר בין בממון בין בדברים עובר בשלשה לאוין, שנאמר וגר לא תונה זה הוניית דברים, ולא תלחצנו זה הוניית ממון, הא למדת שכל המאנה את הגר עובר בשלשה לאוין משום לא תונו איש את עמיתו, ומשום אל תונו איש את אחיו, ומשום וגר לא תונה.

אונאת ממון ואונאת
דברים

אין קשר

יש קשר הדוק

מאירי- אין קשר

רמב"ם- מי שעובר
על אונאת דברים
עובר על אונאת
ממון

מה נכלל באונאת דברים?

רש"י - לנצל את חבירו בדברים

רש"י ויקרא פרק כה פסוק יז

(יז) ולא תונו איש את עמיתו - כאן הזהיר על אונאת דברים, שלא יקניט איש

את חברו לא ישיאנו עצה שאינה הוגנת לו לפי דרכו והנאתו של יועץ. ואם

תאמר, מי יודע אם נתכוונתי לרעה, לכך נאמר ויראת מאלהיך, היודע

מחשבות הוא יודע. כל דבר המסור ללב, שאין מכיר אלא מי שהמחשבה בלבו,

נאמר בו ויראת מאלהיך:

ניצול חבירו, אפילו בלי דררא דממונא

ספורנו ויקרא פרק כה פסוק יז

(יז) ולא תונו. אפילו בדברים וגניבת דעת ועצות רעות אפילו בלתי שום

דררא דממונא:

כי אני ה' אלהיכם. אלהי הקונה ואלהי המוכר ומקפיד אני על אונאת כל אחד

מהם:

Sticks and stones may break my bones, But
words are Onaat Devarim- **אבנים ומקלות**

תרגום יונתן ויקרא פרק כה פסוק יז

(יז) וְלֹא תֹנֹן גִּבֹּר יֵת חֲבֵרִיהַ בְּמִילִין קִשְׁיִן וְתִדְחֵל מֵאֶלְהָךְ אֲנָא הוּא יי אֶלְהֵכֹן:

כתר יונתן ויקרא פרק כה פסוק יז

(יז) ולא תונו איש את חברו **במלים קשות** ויראת מאלהיך אני הוא יי אלהיכם:

ספר החינוך שלח

**שלא להונות אחד מישראל בדברים, כלומר שלא נאמר לישראל דברים
שיכאיבוהו ויצערוהו ואין בו כח להעזר מהם.**

ספר המצוות לרמב"ם מצות לא תעשה רנא

והמצוה הרנ"א היא שהזהירנו מהונות קצתנו את קצתנו בדברים. והוא שנאמר לו
מאמרים **יכאיבוהו ויכעיסוהו** ולא יוכל לעמוד מפני שיתבייש מהם.

יראים – אפילו בלי מילים

ספר יראים סימן קפ [דפוס ישן - נא]

וכשם שאונאה בדברים כך אונאה בעין רע שאמר פני רעים שמסור ללב.

כל הגורם צער לחבירו

שערי תשובה שער ג אות כד:

והמצער כל איש מישראל, אף על פי שלא נכתב בו העונשים האלה, עובר בלא תעשה, שנאמר (ויקרא כה, יז): ולא תונו איש את עמיתו, ואמרו רבותינו זכרונם לברכה (ב"מ נח ב): באונאת דברים הכתוב מדבר, והוא מענין הצער והמצוק, מלשון (ישעיה מט, כו): והאכלתי את מוניך את בשרם.

אגרות החזון איש א:ריא

והרי צריך ליזהר שלא לגרום צער לחבירו בדיבור קל, אף לרגע, ויש בזה לא
תעשה מדאורייתא כדאמרו ס"פ הזהב.

אונאת דברים- אפילו אסור לחטט באף

ספר חסידים (מרגליות) סימן תרמא

אדם שהוציא ניעו מחוטמו והוא הולך לו ובא אחר ונמאס בו אותו שהוציא הניע

יבא לדין לפי שגורם מיאוס לחבירו וגם אם הביא בניו או בנותיו עמו בבית

חבירו והנה מנהג של ילדים קטנים שהם סביב לחוטמם מאוסים צריך לנקותם

ואם לאו נענש. אבל אם בא אדם לביתו ורואה הילדים ונמאס אין זה נכשל כי

מנהג ילדים כן.

אונאת דברים

ואהבתה לרעך

דין בפוגע
בחבירו

דין בממון

שלא לגרום
צער ואי
נעימות לחבירו

פוגע בו
ומכאיבו
בדיבור

כעין ממון-
ניצל את חבירו

גורם הפסד
ממש

אונאת דברים

כל דבר המצער
אפילו שלא
בכוונה לצער או
מחשבה רעה
כלל

מצערו
ומכאיבו

פגיע ממש

גזל שינה

ספר חסידים-
אסור לחטט באף
כי זה מכאיב
לאחרים!

עינים\פרצופים

דיבור

ממנון\נפש

ממון

יראים

חינוך, רמב"ם-
דיבור מכאיב
בכוונה

פוגע בנפשו

ממון גמור-
מפסידו

רב בלוי (ראב"ד
עדה החרדית
ירושלים)- אסור
משום אונאת
דברים שמצער
חבירו

גר"ח קניאבסקי-
רק בעיה של
ואהבת לרעך

אונאה בממון-
כיורד לחיי
חבירו

מלבין פני
חבירו- כאילו
הורגו

כי הלקוחות האחרים
שומעים התירוצים
שלך, או שפוחת
המחיר בשבילך

נ"מ- מלקות

שו"ת מהר"ם מרוטנבורג חלק ד (דפוס פראג) סימן תשפה

ראובן שטען לשמעון אוניתני בדברים [והביא] עדים שאינה אותו דין זה פסוק
ממתני' (ב"מ נ"ח ע"ב) כשם שאונאה במקח וממכר כך אונאה בדברים ות"ר
לא תונו איש את [עמיתו] באונאת דברי' הכתוב מדבר וכו' עד **אונאת ממון נתן
להשבון אונאת דברי' לא נתן להשבון הלכך מלקין אותו שהרי עבר על לאו
גמור ולהרב רבי' ברוך מספק' לפי שראה בדברי ר"ת דמספקה אי [לוקה] אי
דרשי' למורא נתן ולא למלקות כדדריש רבי יוחנן**

חינוך - אין בו מעשה

ספר החינוך מצוה שלח

ועובר על זה והכאיב את חבירו בדברים, באותן שפירשו חכמים זכרונם לברכה בבעל תשובה ובחולה ובכיוצא בהן. עבר על לאו זה, אבל אין לוקין עליו לפי שאין בו מעשה. וכמה מלקיות מבלי רצועה של עגל ביד האדון המצוה על זה, יתברך ויתעלה.

חפץ חיים - לאו שבכללות

יג- וּפְעָמִים הִרְבֵּה מְצוּי עוֹד לְאוֹ אֶחָד, וְהוּא לְפִי מַה שְּׂרָגִילִין הִרְבֵּה פְעָמִים לְבִזּוֹת לְחֵבְרוֹ... כָּל אִישׁ לְפִי עֲנִינוֹ, אֲשֶׁר נֹאמֵר לוֹ דְּבָרִים, אֲשֶׁר יִכְעִיסוּהוּ וַיִּבְהִילוּהוּ, וְלֹא יוּכַל לְהַעֲזֹר מֵהֶם, אֲפֹלוֹ אִם הָיָה הַדְּבָר בֵּינוֹ לְבֵין עֲצָמוֹ, עוֹבֵר עַל לְאוֹ (וַיִּקְרָא כ"ה י"ז) ד"לֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת עַמִּיתוֹ" דְּאִירֵי בְּאוֹנָאת דְּבָרִים, כְּדֹאִיתָא בְּבַבְּא מְצִיעָא (דף נ"ח:), וְקַל וְחֹמֶר אִם הָיָה זֶה בְּפָנַי אֲנָשִׁים. וְנִמְצָא לְפִי זֶה, שֶׁהַמְּגָנָה לְחֵבְרוֹ בֵּין בְּרִכְלוֹת וּבֵין בְּלִשׁוֹן הָרַע בְּפָנָיו וּבְפָנַי אַחֲרָיִם, מְלַבֵּד שְׂיִישׁ עָלָיו לְאוֹ דְּלִשׁוֹן הָרַע וּרְכִילוֹת, כְּמוֹ שֶׁכְּתוּבָנוּ לְעֵיל, עוֹבֵר גַּם כֵּן בְּלֹאוֹ זֶה.

יז- ... וְלֹא יִקְשֶׁה עָלַי הַקּוֹרָא נְעִים כִּיוֵן שֶׁע"י לְשֵׁה"ר יֵשׁ כָּל כֵּךְ לְאוּיִן לְמַה מִקְשָׁה הַגְּמָרָא בְּכַתּוּבוֹת (מ"ו ע"א) אֲזַהֲרָה לְמוֹצִיא שֵׁם רַע מִנִּין וְלֹא הִבִּיא אֶפְי לְאוֹ אֶחָד מִלְּאוּיִן שֶׁמִּנִּינוּ לְבַד לֹא תֵלֵךְ רַכִּיל, דְּזֵה פִּשׁוּט דֵּהַגְּמָרָא רוֹצֵה לְמִצּוֹא לְאוֹ מִיּוֹחַד שִׁיֵּהָא רְאוּי לְלִקּוֹת עָלָיו, וְכֵן מִשְׁמַע בְּתוֹס' שֵׁם (מ"ה:) בְּד"ה ר"י עי"ש. דְּכָל הַלְּאוּיִן שֶׁהִבְּאֵנוּ הֵם לְאוּיִן שֶׁבְּכָלְלוֹת לְמִשְׁלַל הַלְּאוֹ דְּאֵל תוֹנוֹ וְכוּ' כּוֹלֵל גַּם כֵּן עֲנִינִים אַחֲרָיִם וְכוּ' ל,

אונאת דברים

ואהבתה לרעך

דין בפוגע
בחבירו

דין בממון

לאו שבכללות

לאו שאין בו
מעשה

לוקה, כיון שעבר
על הלאו, ואינו
ניתן להישבון

נ"מ- רשע, ומגיב

ספר החינוך מצוה שלח

שורש מצוה זו ידוע, כי הוא לתת שלום בין הבריות, וגדול השלום שבו הברכה מצויה בעולם וקשה המחלוקת, כמה קללות וכמה תקלות תלויות בו....

ואולם לפי הדומה, אין במשמע שאם בא ישראל אחד והתחיל והרשיע לצער חבירו בדברים הרעים שלא יענה השומע, שאי אפשר להיות האדם כאבן שאין לה הופכים, ועוד שיהיה בשתיקתו כמודה על החירופין, ובאמת לא תצוה התורה להיות האדם כאבן שותק למחרפיו כמו למברכיו, אבל תצוה אותנו שנתרחק מן המדה הזאת, ושלא נתחיל להתקוטט ולחרף בני אדם, ובכן ינצל אדם מכל זה, כי מי שאינו בעל קטטה לא יחרפוהו בני אדם, זולתי השוטים הגמורים, ואין לתת לב על השוטים.

ויש לנו ללמוד דבר זה, שמותר לנו לענות כסיל, לפי הדומה, מאשר התירה התורה הבא במחותרת להקדים ולהורגו, שאין ספק שלא נתחייב האדם לסבול הנזקין מיד חבירו, כי יש לו רשות להנצל מידו, וכמו כן מדברי פיהו אשר מלא מרמות ותוך, בכל דבר שהוא יכול להנצל ממנו.

מעידך, לפי הגמ' משמע שמותר כי אינו עמיתו

תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף נט עמוד א
אמר רב חננא בריה דרב אידי: מאי דכתיב +ויקרא כ"ה+ ולא תונו איש את
עמיתו - עם שאתך בתורה ובמצוות אל תוניהו.

שולחן ערוך חושן משפט הלכות אונאה ומקח טעות סימן רכח סעיף א
כשם שאונאה במקח וממכר, כך אונאה בדברים. וגדולה אונאת דברים
מאונאת ממון, שזה ניתן להשבון וזה לא ניתן להשבון, זה בגופו וזה בממונו;
והצועק על אונאת דברים נענה מיד. הגה: וי"א דאין מצווין על אונאת דברים
אלא ליראי השם (נ"י פרק הזהב). ומי שמאנה את עצמו מותר להוניהו (שם
בשם המדרש).

אונאת דברים-
לרשע ולמי
שהתחיל לאנות
אותך

ואהבתה לרעך

דין בפוגע בחבירו

דין בממון

ברור שמותר
לאנות רשע, ומי
שאינו מתנהג
כהוגן

אסור לרשע, אבל
מותר להגן עצך
כמו בחובל

אולי אסור לרשע

שיטת הרמב"ם

קשיא- הרמב"ם אמר שעוברים על אונאת ממון באונאת דברים,
אבל הוא חושב שאונאת דברים דין בפוגע מילולית ונפשית
בחבירו?

רמב"ם- העובר על אונאת דברים עובר גם על לאו של אונאת ממון! למרות שאונאת דברים משום מכאיבו!?

רמב"ם הלכות מכירה פרק יד הלכה טו

כל המאנה את הגר בין בממון בין בדברים עובר בשלשה לאוין, שנאמר וגר לא תונה זה הונית דברים, ולא תלחצנו זה הונית ממון, הא למדת שכל המאנה את הגר עובר בשלשה לאוין משום לא תונו איש את עמיתו, ומשום אל תונו איש את אחיו, ומשום וגר לא תונה.

ספר המצוות לרמב"ם מצות לא תעשה רנא

והמצוה הרנ"א היא שהזהירנו מהונות קצתנו את קצתנו בדברים. והוא שנאמר לו מאמרים יכאיבוהו ויכעיסוהו ולא יוכל לעמוד מפני שיתבייש מהם.

אונאת ממון ואונאת
דברים

אין קשר

יש קשר הדוק

מאירי- אין קשר

רמב"ם- מי שעובר
על אונאת דברים
עובר על אונאת
ממון

אונאת דברים-
לרשע ולמי
שהתחיל לאנות
אותך

ואהבתה לרעך

דין בפוגע בחבירו

דין בממון

רמב"ם

רמב"ם הלכות מכירה פרק יד

הלכה יז- ומפני מה עובר בגר על לאו של הונויית דברים אף בהונויית ממון, ועל לאו של הונויית ממון אף בהונאת דברים, מפני שהוציא הכתוב את שניהם בלשון הונוייה סתם, וכפל לאוין בגר בשני הדברים בפירוש, לא תונו ולא תלחץ.

הלכה יח- גדולה הונויית דברים מהונויית ממון, שזה ניתן להשבון וזה לא ניתן להשבון, וזה בממונו וזה בגופו, והרי הוא אומר בהונויית דברים ויראת מאלהיך לפי שהדבר מסור ללב, הא למדת כל דבר שהוא מסור ללב נאמר בו ויראת מאלהיך, וכל הצועק מהונויית דברים נענה מיד שנאמר כי אני ה'.

מעידך, יש לאו נפרד של הלבנת פנים, שנשמע שווה, אבל מהלכות דעות ולא מכירה

ספר המצוות לרמב"ם מצות לא תעשה שג

והמצוה הש"ג היא שהזהירנו שלא לבייש קצתנו לקצתנו. וזה העון אשר יקראו אותו מלבין פני חברו ברבים. והאזהרה שבאה בזה הוא אמרו (שם, מ"ע רה) הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא. ובספרא מנין אם הוכחתו ארבעה וחמשה פעמים יחזור ויוכיח תלמוד לומר הוכח תוכיח יכול אפילו את מוכיחו ופניו משתנות תלמוד לומר לא תשא עליו חטא. אמנם הפשט מהפסוק הוא שהזהיר שלא תחשוב לו עון בנפשך ותזכרהו:

רמב"ם הלכות דעות פרק ו הלכה ח

המוכיח את חברו תחלה לא ידבר לו קשות עד שיכלימו שנאמר ולא תשא עליו חטא, כך אמרו חכמים יכול אתה מוכיחו ופניו משתנות ת"ל ולא תשא עליו חטא, מכאן שאסור לאדם להכלים את ישראל וכל שכן ברבים, אע"פ שהמכלים את חברו אינו לוקה עליו עון גדול הוא, כך אמרו חכמים המלבין פני חברו ברבים אין לו חלק לעולם הבא, לפיכך צריך אדם להזהר שלא לבייש חברו ברבים בין קטן בין גדול, ולא יקרא לו בשם שהוא בוש ממנו, ולא יספר לפניו דבר שהוא בוש ממנו, במה דברים אמורים בדברים שבין אדם לחברו, אבל בדברי שמים אם לא חזר בו בסתר מכלימין אותו ברבים ומפרסמים חטאו ומחרפים אותו בפניו ומבזין ומקללין אותו עד שיחזור למוטב כמו שעשו כל הנביאים בישראל.

המוסר כתשתית מערכת הממוני הישראלי

- תלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף ל עמוד א - אמר רב יהודה: **האי מאן דבעי למהוי חסידא, לקיים מילי דנזיקין**; רבא אמר: **מילי דאבות**; ואמרי לה: **מילי דברכות**.

- רב רוזנצווייג- חיובי ריבית- מדין אחווה, אבל האחווה הזאת הוי בסיס למערכת הממוני החברתי בין ישראלים, ולכן יוצר מעמד ממוני של "חמס" על לוקח ריבית.

- אונאה וריבית והשבת אבידה כולם מדין האחווה החברתי בין ישראלים שיוצר מעמד ממוני. ולכן אין שום איסור לגויים, ולישראל הוי חיוב ממון גמור.

ספר החינוך מצוה רמ- איסור לפגוע

שורש המצווה ידוע, לפי שהבושת צער גדול לבריות, אין גדול ממנו, ועל כן
מנענו האל מלצער בריותיו כל כך, כי אפשר לתוכחה ביחוד ולא יתבייש
החוטא כל כך.

ספר החינוך מצוה שלח – שיהא שלום, ולשמור על המרקם החברתי

שורש מצוה זו ידוע, כי הוא לתת שלום בין הבריות, וגדול השלום שבו הברכה
מצויה בעולם וקשה המחלוקת, כמה קללות וכמה תקלות תלויות בו....

לא תונו, לא תישא עליו חטא (הלבנת פנים)

- לא תונו הוי דין במרקם החברתי, והאחריות שלך לחברך.
- חינוך- גדולה השלום. דין בחברה.
- ספר החינוך מצוה רמ - שורש המצוה ידוע, לפי שהבושת צער גדול לבריות, אין גדול ממנו, ועל כן מנענו האל מלצער בריותיו כל כך, כי אפשר לתוכחה ביחוד ולא יתבייש החוטא כל כך.
- לא תישא הוי איסור בפגיע ומזיק לחבירו.